

فهم زبان قرآن بر محور سوره ها

مجموعه آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن کریم بر محور سوره ها «فهم زبان قرآن» بر محور سوره ها، درسنامه ترجمه و مفاهیم قرآن جلد اول توسط گروه تدوین متون درسی آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن کریم از سوی انتشارات منشور وحی منتشر شده است.

مجموعه آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن کریم بر محور سوره ها «فهم زبان قرآن» بر محور سوره ها، درسنامه ترجمه و مفاهیم قرآن جلد اول توسط گروه تدوین متون درسی آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن کریم از سوی انتشارات منشور وحی منتشر شده است.

به گزارش خبرگزاری مهر، در مقدمه این اثر آمده است:

ضرورت فهم زبان قرآن

قرآن کریم، کتاب هدایت همه انسان ها در همه زمان ها است و پهنه زمین و گستره زمان، حوزه نورافشانی خورشید همواره تابان قرآن کریم است. نور هدایت قرآن تا آنجا که مرز بشریت است می تابد: «و ما هی الا ذکری للبشر» «و ما هو الا ذکر للعلمین» و به عصر یا اقلیم و نژاد ویژه ای اختصاص ندارد.

تمسک و چنگ زدن به دامن این رکن بزرگ در کنار تمسک به اهل بیت پیامبر (ع) شرط اصیل پایداری بر هدایت و دور ماندن از ضلالت و گمراهی و ضامن اصلی حرکت جامعه اسلامی در مسیر سعادت است.

اما به راستی چگونه می توان آن گونه که باید حق این نعمت بی مانند الهی را به جا آورد و سرچشمه های زلال هدایت آن را در زندگی فردی و اجتماعی جاری ساخت؟ آیا می توان به سادگی از کنار این منبع عظیم معرفت عبور کرد و تنها با ادای احترام ظاهری حرمت آن را حفظ کرد؟

چگونه می توان از شرمندگی شکوائیه پیامبر (ص) درآمد که به پروردگار خویش، از ما چنین گلایه ای نکند: «یرب ان قومی اتخذوا هذا القرآن مهجورا».

آری! باید با تمام توان و بدون هدر دادن زمان، دست در ریسمان هدایت قرآن در اندازیم و آن را محکم به چنگ گیریم و زندگی قرآنی را به معنای واقعی مقصد اعلای خود قرار دهیم.

می دانیم که توسعه فرهنگ والای قرآنی مثلی سه ضلعی است: معرفت قرآنی، ایمان قرآنی و رفتار قرآنی و بدیهی است که گسترش معرفت و شناخت قرآن، نقش بنیادین برای دو ضلع دیگر دارد.

بی شک، معرفت قرآنی - که زمینه ساز انس با قرآن و شکل دهنده ایمان و رفتار قرآنی است - از توانایی روخوانی و روان خوانی قرآن آغاز می شود و توقف در این مرحله، انسان را به منزل مقصود نمی رساند و باید گام های دیگری برداشت تا به آستانه تدبیر در قرآن کریم رسید؛ رویکرد مهمی که قرآن همگان را به سوی آن فرامی خواند تا جایی که یکی از اهداف نزول قرآن کریم را تدبیر در آیات آن معرفی می کند:

«کتب انزلنه الیک مبرک لیدبروا ایتهء ولیتذکر اولوا الالب»

قرآن کتابی است پر از خیر و برکت که ما آن را بر تو نازل کردیم، تا همگان در آیات آن تدبیر کنند و صاحبان خرد تذکر بپذیرند. برای دستیابی به توسعه فرهنگ قرآنی، نخستین و زمینه سازترین قدم، فهم واژگان و عبارات و در یک کلام، فهم زبان قرآن و ارتباط با آن است.

انواع ارتباط با متن قرآن

ارتباط با متن قرآن کریم و فهم آن به دو صورت قابل تصور است:

برخی برای فهم آیات قرآن، به خواندن ترجمه آن بسنده می کنند و برخی به دنبال راهی هستند تا قدرت تطبیق ترجمه بر متن آیات را داشته باشند. آیا تاکنون به تفاوت این دو گروه اندیشیده اید؟ گروه نخست، با مطالعه یا شنیدن ترجمه آیات و سوره ها به مفهوم آن منتقل می شوند و در حد خود آن را درمی یابند، اما گروه دوم، از پل ترجمه عبور می کنند و به منطقه ارتباط مستقیم با آیات مبین قرآن راه می یابند. اما انتقال به مفهوم آیات و سوره ها در گروه نخست دو نقص اساسی دارد:

اول: کاملاً ناخودآگاه است؛ یعنی ارتباط شخص را با متن قرآن - که اصل اعجاز و متن هدایت است - برقرار نمی سازد و ترجمه حجابی بین او و قرآن است و نمی تواند مانند یک پل او را به مقصد منتقل کند و اگر ذیل آیه ای معنای متفاوت با آن را بشنود، هیچ گونه عکس العملی نخواهد داشت و تنها از پس پرده ترجمه، آیات وحی الهی را می خواند و می فهمد؛ ولی از روبرو شدن با متن نورانی آیات کم بهره است.

دوم: این فهم، محدود و منحصر به همان آیه یا سوره ای است که ترجمه اش بیان شده و توانایی ترجمه و دریافت مفاهیم را در مخاطب ایجاد نمی کند و او در موارد دیگر، هنوز در نقطه صفر قرار دارد. هیچ ترجمه ای توان ارائه تمامی لطایف و نکات ظریف متن قرآن و انتقال تمامی تاثیر موجود در آن را ندارند. شخصی که به صورت مستقیم با زبان قرآن در ارتباط است، توانایی فهم و درک بسیاری از این نکات را پیدا می کند.

جدای از نواقص موجود، در ارتباط غیرمستقیم هر فرد با قرآن کریم، می‌دانیم که: عمومی‌سازی فرهنگ قرآن - که افق اصلی یک جامعه اسلامی است - با استفاده از ترجمه صرف ایجاد نمی‌شود و روح و جان مخاطب را به اندازه کافی با آیات و سوره‌های قرآن نمی‌آمیزد. «طرح فهم زبان قرآن بر محور سوره‌ها» برآن است که در روندی کاملاً آموزشی و با سیری مشخص، مهارت انتقال خودآگاه به ترجمه و مفهوم واژگان آیات قرآن کریم را ایجاد کند.

ویژگی‌های کتاب حاضر

طرح پیش‌روی شما، علاوه بر نوآوری در روش‌های آموزشی، هدف ایجاد مهارت انتقال خودآگاه به ترجمه و مفهوم واژگان را با چهار ویژگی اساسی همراه ساخته است که توجه و دریافت این چهار خصوصیت، خود درس اولی است که باید آن را آموخت.

ویژگی اول: حرکت بر محور سوره

سوره در لغت از «سور البلد» گرفته شده و آن به معنای «دیوار بزرگ و سد مستحکمی است که محدوده شهر را مشخص کرده و به آن احاطه دارد».

و در بیان قرآن کریم، سوره «حیطه مشخصی از قرآن کریم» است که مجموعه‌ای از آیات را در خود جای داده و حریمی درباره آن کشید و آن را از سوره‌های دیگر متمایز کرده است.

خداوند متعال در قرآن کریم این محدوده‌ها را با آیه شریفه «بسم الله الرحمن الرحيم» مشخص کرده و آن را ملاک تقسیم سوره‌ها قرار داده است.

تعداد آیات هر سوره، نظم و ترتیب مخصوص آن و چپ‌نشی که در آن وجود دارد، همه از طرف خداوند متعال بوده و در قرآن کریم روی سوره ادعای اعجاز شده است؛ مجموعه‌ای که بر از آوردن همانند آن عاجز است:

«و ان کنتم فی ریب مما نزلنا علی عبدنا فاتوا بسوره من مثله»

و اگر در آنچه بر بنده خویش نازل کرده‌ایم در تردید هستید، سوره‌ای همانند آن بیاورید.

«ام یقولون افترئه قل فاتوا بسوره مثله»؛ می‌گویند که آن را به دروغ به خدا نسبت می‌دهد، بگو: اگر راست می‌گویید، جز خدا هر کس را که می‌توانید به یاری بخوانید و سوره‌ای همانند آن بیاورید.

«ام یقولون افترئه قل فاتوا بعشر سور مثله»؛

یا آنکه می‌گویند از خود می‌بافد و به دروغ به خدا نسبتش می‌دهد. بگو: اگر راست می‌گویید، جز خدا هر کس را که می‌توانید به یاری بطلبید و ده سوره مانند آن بیاورید.

بنابراین، چارچوب یک سوره، بهترین و مناسب‌ترین بستر برای آموزش قرآن است و تنها در این صورت است که در امر آموزش، از ظرفیت عظیم و اعجازین قرآن بهره‌مند خواهیم بود و در یک مجموعه الهی واقع می‌شویم که تالیف و گردآوری آن بشری نیست و کار مستقیم خداست.

می‌دانیم که یکی از ارکان مهم فهم زبان قرآن، آشنایی با مفهوم واژگان و لغات قرآن است. بررسی هماهنگ یک سوره و حرکت در فضا و چارچوب هدایتی آن علاوه بر اینکه به فهم بهتر و جذاب‌تر واژگان کمک می‌کند، در ماندگاری و تداعی آن نیز نقش بسیار مهمی دارد؛ زیرا رسیدن به آموزش صحیح مفهوم واژگان، تنها از طریق حفظ جدول معانی، شاید در کوتاه مدت نتیجه دهد؛ اما با اندک فاصله‌ای از خاطر می‌رود و ماندگاری لازم را ندارد.

اما کسی که در کوچه پس کوچه‌های نظم الهی سوره‌ها قدم برداشته و تعلیماتی را در فضای سوره بر ذهن نگاشته است، هر بار که به آن فضای خاطره‌انگیز سفر می‌کند، خاطراتش زنده می‌شود و آنچه آموخته برایش تداعی می‌گردد.

ویژگی دوم: از ناس تا محمد (ص)

انتخاب این سیر برای مأنوس شدن با فضای سوره‌ها در ابتدای مسیر آموزش ترجمه و مفاهیم، مزایا و جهات حسن فراوانی از نظر آموزشی و اصول یاددهی متن دارد؛ از جمله:

1. جامعیت: سوره‌های ناس تا محمد (ص)، مبین محکمت اعتقادی، مبانی اخلاقی و اصول رفتاری، در ابعاد فردی و اجتماعی هستند و در مسیر تکامل شخصیت انسانی نقشی زیربنایی دارند. انتخاب این سوره‌ها و مطالب آموزشی و پرورشی متناسب با آنها، به برقراری ارتباطی روشمند با متن قرآن کریم کمک می‌کند و در درک بهتر قرآن‌آموز از هویت خویش و نگرش مثبت او به جهان هستی، تاثیر بسزایی دارد؛ چرا که این سوره‌ها، مبانی زندگی و بندگی آگاهانه و عاشقانه را در معرض فهم و استفاده قرآن‌آموز قرار می‌دهد و همین امر سبب سودمندی هر چه بیشتر آن برای همگان است.

2. سهولت آموزش: سوره‌های ناس تا محمد (ص) نسبت به سایر سوره‌های قرآن کریم، کوتاه‌تر و از قابلیت یاددهی و یادگیری بیشتری برخوردار هستند؛ زیرا فراگیر می‌تواند تمام سوره را به صورت یکجا در نظر داشته باشد و همین امر به اصل تداعی در ذهن او کمک می‌کند.

3. رعایت سیر آموزش آسان به سخت: انتخاب سوره‌های ناس تا محمد (ص) موجب می‌گردد که فراگیر در روندی منطقی و تدریجی از آسان به سخت با آموزش روبرو شود.

4. انتقال حس شروع و اتمام و حرکت: به علت کوتاهی و تراکم بالای سوره‌ها در این محدوده.

5. جذابیت محتوا و علاقه فراگیران: سوره‌های ناس تا محمد (ص) کوتاه تا متوسط و با آهنگی وزین و پرطنین، زیبایی

محسوس‌تری از کلام پروردگار را به نمایش گذاشته‌اند و همین امر، زمینه جذابیت متن و علاقه هر چه بیشتر قرآن‌آموزان را فراهم می‌آورد. همچنین کوتاه بودن این سوره‌ها سبب شده است که دوره آموزش ترجمه و مفاهیم، شامل تعداد زیادی از سوره‌های قرآن کریم باشد که این وضعیت، در ایجاد علاقه در قرآن‌آموزان تاثیر بسزایی دارد. تجربیات حاصل از اجرای طرح‌های آموزش عمومی در مراکز حوزوی، دانشگاهی و قرآنی نشان می‌دهد که محتوای ارائه شده، مورد علاقه فراگیران بوده و اهداف یاد شده را نیز تامین می‌کند.

6. شمول بر اکثر قریب به اتفاق واژه‌های پرکاربرد قرآن کریم: در عین تراکم بالای واژگان کم کاربرد در این محدوده (بیش از 85 درصد واژگان قرآن اعم از پرکاربرد و کم کاربرد را دربر می‌گیرد؛ 3430 کلمه بدون تکرار).

7. انس نسبی اکثر مردم با این سوره‌ها: که خود سرمایه خوبی برای آموزش به حساب می‌آید. جدای از تمامی این نقاط مثبت که در جای خود برای اساتید شرح داده شده است، آموزش عمومی قرآن کریم بر اساس آن محدوده، مستند به سیره پیامبر اکرم(ص) است. چنان که در روایات متعددی که حاکی از سیره ایشان است، تشویق عموم مردم به قرائت و فراگیری سوره‌های این محدوده وجود دارد.

ویژگی سوم: پرداخت منسجم به بحث‌های لازم «زبان قرآن»

بدیهی است که برای فهم کلام هر متکلمی، نخست باید زبان او را دانست و در غیر این صورت، انتظار فهم کلام او، انتظاری بی‌جا و غیرمعقول است.

اصل زبان قرآن کریم، زبان «فطرت» است که فرهنگ عمومی و مشترک همه انسان‌ها بوده و هر انسانی به آن آشنا و از آن بهره‌مند است.

اما این سخن به آن معنا نیست که این کتاب آسمانی، در چهره نازل خود لباس زبان خاصی را بر تن نکرده باشد؛ زیرا روشن است که معارف قرآن کریم در چهره لغت و ادبیات عرب بر انسان‌ها نمودار شده است و غیر عرب‌زبانان، پیش از فراگیری زبان و ادبیات عربی با لغت قرآن کریم ناآشنا نیستند.

«انا انزلنه قرءنا عربیا لعلکم تعقلون»؛

ما قرآن را به زبان عربی بر شما فرو فرستادیم، باشد که در آن تعلق کنید.

از همین روست که امام صادق(ع) همگان را به فراگیری این زبان دعوت می‌کنند:

«تعلموا العربیه فانها کلا الله الذی یکل به خلقه» فراگیرید زبان عربی را؛ زیرا زبانی است که خدا به وسیله آن با خلق خویش سخن گفته است.

بنابراین برای شما که راه ارتباط مستقیم با متن قرآن، را انتخاب نموده‌اید، فهم و یادگیری زبان عربی – که «زبان قرآن» است – بسیار موثر و مفید خواهد بود.

یادگیری این زبان، گذشته از تاثیر مهمی که در فهم متن قرآن دارد، آثار مثبت دیگری نیز در پی خواهد داشت؛ از جمله:

– درک معانی والای روایات، دعاها و مناجات‌های ائمه هدی(ع)؛

– ایجاد پیوند میان آحاد ملت اسلامی با یکدیگر که زبان اکثرشان عربی است؛

– فهم بهتر و جامع‌تر از زبان فارسی که زبان مادری ماست؛ زیرا این زبان با زبان فارسی پیوند خورده و بسیاری از کلمات رایج در زبان فارسی ریشه عربی دارد و در بسیاری از متون ادبی فارسی عبارت‌های عربی فراوان به کار رفته است.

ضرورت حرکتی جامع و منسجم

آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن کریم در سال‌های اخیر، مورد توجه محققان و اساتید فن قرار گرفته و زحمتهای ارزشمندی در این زمینه کشیده شده است.

در این میان، اصل لزوم پرداختن به آموزش قواعد زبان عربی در کنار آموزش لغات پرکاربرد، تقریباً بین محققانی که اخیراً در این زمینه زحمت کشیده‌اند مورد توافق است؛ اما کیفیت و کمیت این مساله متفاوت است.

در بعضی موارد، عدم ورود نظام‌مند و پرهیز از طرح قواعدی که کاربرد کمتری دارد، باعث ایجاد تشتت و پراکندگی در این باره شد و در نتیجه برای قرآن‌آموز دریافت درست و هماهنگ از زبان عربی و ساختار زبان قرآن ایجاد نمی‌شود.

مجموعه حاضر، در بخش زبان قرآن به دنبال ورودی منسجم در بحث‌ها و ارائه نظام‌مند و هماهنگ آن است تا فراگیران، جایگاه هر قاعده‌ای را به خوبی تصور کنند و فهم جامعی از زبان قرآن داشته باشند.

طراحی کار در این قالب با رعایت اصول زیر همراه شده است:

رعایت سطح: در نظر گرفتن سطح مخاطبان و سهولت در آموزش قواعد و ایجاد ترتیب بین مباحث بر اساس منطق آموزشی (ابتدا مباحث صرف و بعد مباحث نحو و بعد از آن مباحث لازم بلاغی).

رعایت تناسب: هر قاعده‌ای که در جای خود مطرح می‌شود، به مقدار نیاز شرح و بسط داده می‌شود و در صورت کم کاربرد بودن قاعده به مقدار لازم اکتفا می‌گردد.

رعایت اصل تطبیق: قواعد مطرح شده در بخش زبان قرآن، در متن کار (یعنی سوره‌های ناس تا محمد(ص)) توسط خود فراگیران تطبیق داده می‌شود و با این کار، شیرینی فهم زبان قرآن در کام‌شان تثبیت می‌گردد.

ویژگی چهارم: اهتمام به حفظ سوره‌ها

یکی از عوامل مهم در آسان سازی ارتباط با متن سوره و برقراری انس با محتوای هدایتی آن، مساله حفظ است. در فرهنگ قرآن و سیره معصومان(ع) انس با قرآن از طریق حفظ آیات گهربار آن از فضیلت و ارزشمندی والایی برخوردار است. با بررسی بیانات نورانی این بزرگواران درمی یابیم که ایشان درصدد ترغیب و هدایت جامعه اسلامی به انس با قرآن از طریق حفظ آن بوده اند. در این بخش فقط به بیان چند روایت از رسول گرامی اسلام(ع) بسنده می کنیم:

توصیه به حفظ قرآن

پیامبر گرامی(ص): «قرآن را بخوانید و آن را به خاطر بسپارید؛ چراکه خداوند قلبی که قرآن را در خود جای داده است، عذاب نمی کند».

ترغیب به حفظ قرآن

پاداش اخروی: پیامبر اکرم(ص): «درجات بهشت به تعداد آیات قرآن است چون صاحب قرآن وارد بهشت شود به او گفته می شود، بخوان و بالا برو که هر آیه ای را درجه ای است پس [در آن روز] برتر از درجه حافظ قرآن درجه ای نیست».

امتیاز اجتماعی: پیامبر اکرم(ص): «شریف ترین مردم امت من، حاملان قرآن و شب زنده داران اند».

پیامبر اکرم(ص): «حامل قرآن، پرچم دار اسلام است، هر کس او را گرامی بدارد، خداوند را گرامی می دارد و هر کس به او اهانت کند، از رحمت خدا دور خواهد بود».

یکی از چیزهایی که می تواند تدبیر در قرآن را به ما ارزانی بدارد، حفظ قرآن است. ما حافظ قرآن کم داریم. من قبلا گفتم که در کشور ما حداقل باید یک میلیون نفر ما داریم- اما حالا چون دوستان الحمدالله یک مقدماتی فراهم کرده اند، کارهایی را مشغول شده اند و دارند برنامه هایی را فراهم می کنند برای اینکه انشاءالله حفظ راه بیفتد، ما هم امیدمان بیشتر شده و به جای یک میلیون، می گوئیم انشاءالله ما باید 10 میلیون نفر حافظ قرآن داشته باشیم.

آنجایی که شما قرآن را تکرار می کنید، حافظید و می خوانید، فرصت تدبیر و تعمق در آیات قرآن برای شما پیدا می شود. دروس و تمرین های این مجموعه به گونه ای طراحی شده است که ذهن و دل قرآن آموز را با محتوای سوره مانوس می کند و او را با عبارات سوره همراه می سازد و این فرایند با اندک توجهی به تثبیت حفظ منتهی خواهد شد. علاوه بر این، تمرین هایی پس از هر هشت درس برای تثبیت حفظ ارائه شده است.

اهداف علمی و کاربردی مجموعه حاضر

بر اساس ویژگی های مطرح شده (یعنی حرکت بر محور سوره در سیر از ناس تا محمد(ص) در کنار پرداخت منسجم به بحث های لازم زبان قرآن) مجموعه حاضر، با طراحی هدفمند برای رسیدن به اهداف ذیل تهیه شده است:

آموزش تمامی واژگان قرآن کریم اعم از پرکاربرد و کم کاربرد که بیش از 85 درصد آن در محدوده ناس تا محمد(ص) به کار رفته و مابقی در دروس پایانی این مجموعه آموزش داده می شود.

آموزش قواعد صرف و نحو در حد مقدماتی، در کنار آشنایی با قواعد تجزیه و ترکیب و پاره ای از مباحث کلیدی دوره متوسطه صرف و نحو و برخی نکات کلیدی علوم بلاغی.

آموزش قواعد و نکات ترجمه ای قرآن کریم به صورت کاربردی.

ایجاد مهارت تطبیق قواعد زبان قرآن جهت فهم و ترجمه آیات.

آشنایی اجمالی با بیش از نصف سوره های قرآن کریم (68 سوره)، این آشنایی و قالب طراحی شده برای آن، مدخل بسیار مناسبی برای ورود به مباحث «تدبیر در قرآن» و «تفسیر قرآن» است.

آشنایی با شرح و توضیح ریشه ای معنای حدود سیصد واژه کلیدی قرآن.

این مجموعه در قالب 192 درس طراحی گردیده که اجرای هر درس در دو قالب امکان پذیر است، یک ساعت آموزشی برای سطح متوسطه (45 دقیقه) یا دو ساعت آموزشی برای سطح مقدماتی (دو جلسه 45 دقیقه ای).

64 درس: سوره های ناس تا نبا (جزء 30) به همراه آموزش کامل صرف مقدماتی.

64 درس: سوره های مرسلات تا ملک (جزء 28 و 29) به همراه آموزش کامل نحو مقدماتی.

64 درس: سوره های جدید تا محمد(ص) و سایر واژگان قرآن به همراه گزیده ای از مباحث صرف و نحو متوسطه و علوم بلاغی.

در سایه سار بنای رفیع سوره ها، فضای مناسبی برای آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن طراحی شده است به طوری که:

قرآن آموزان پس از گذراندن این مجموعه، با تمام واژگان قرآنی آشنا می شوند و مهارت فهم ترجمه آیات قرآن کریم را بر اساس قواعد زبان قرآن و اصول ادبیات عرب به دست می آورند.